

entre título y contenido, puesto que en esa sección se encuentran mapas y comentarios de conceptos, pero no otros complementos contenidos en los volúmenes impresos del *PALDC*. Los mapas introductorios deben buscarse dentro de «Localitats», que es un destino bastante lógico; sin embargo, otras informaciones están confinadas en secciones menos intuitivas. La «terminología lingüística del *PALDC*» aparece escondida dentro de un epígrafe «Índex» y, peor aún, la bibliografía citada en los comentarios del *PALDC* se cuelga en un apartado «Publicacions», que es donde se acogen los trabajos derivados del *ALDC*; listado, por cierto, que precisa de una actualización, puesto que varias obras citadas como *en prensa* han aparecido ya.

Creo que el *PALDC*, teniendo en cuenta su vocación pedagógica y las potencialidades de difusión entre público muy variado, se beneficiaría mucho de un portal de acceso propio, una visualización específica para el *atlas pequeño* que permita acceder de forma sencilla a la totalidad de la obra, aunque los ficheros sigan alojados en el mismo sitio, para no duplicar, y se mantenga en el listado de mapas del *ALDC* una llamada a los del *PALDC*, y viceversa. Entre las mejoras que podrían adoptarse está la de utilizar hipervínculos más breves, por lo menos a la página inicial de cada volumen; por ejemplo, la *url* de acceso al volumen 5 ocupa más de 200 caracteres (<<http://aldc.espais.iec.cat/mapes/volum-v-1-industries-relacionades-amb-lagricultura-11-els-vegetals/httpaldc-espais-iec-catmapesvolum-v-1-industries-relacionades-amb-lagricultura-11-els-vegetalspetit-atles-linguistic-del-domini-catala-5/>>>).

Siguiendo en la línea del aprovechamiento pedagógico y de favorecer la difusión, sugeriría que el contenido de la web estuviese disponible bajo una licencia menos restrictiva que la actual («queda prohibida la reproducció, la còpia, l'ús, la distribució, la comercialització, la comunicació pública o qualsevol altra activitat que es pugui fer amb el contingut d'aquestes pàgines web, que requereix sempre l'autorització expressa de l'IEC»). Por otro lado, debería retirarse de la web la advertencia «Per a la correcta visualització dels mapes en format PDF cal que tingueu instal·lat el programa Adobe Acrobat Reader», puesto que ese formato es abierto desde hace años y hay decenas de aplicaciones que permiten trabajar de modo solvente con estos ficheros.

Para concluir, nos encontramos ante una obra extraordinaria que combina el rigor científico y la erudición filológica con la pasión por la lengua, el afán didáctico y la vocación cívica. Su autor, Joan Veny, es una de las personas que mejor conoce la dialectología y la historia del catalán. En sus múltiples trabajos ha demostrado siempre una vocación didáctica a la altura de sus cualidades humanas, y esta obra —que esperemos ver pronto redondeada con los volúmenes en falta— lo constata de modo indiscutible.

Xosé A. ÁLVAREZ PÉREZ
Universidad de Alcalá

VERRÍ, Pau (cur.) (2018): *Pompeu Fabra i Poch, enginyer (1868-1948)*. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya / Fundació Torrens Ibern / Universitat Politècnica de Catalunya, 130 p.

L'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya i el Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials de Catalunya, amb motiu del 150è aniversari del naixement de Pompeu Fabra, enginyer industrial químic, van dur a terme el 10 de maig del 2018, dins l'any Pompeu Fabra 2018 establert per la Generalitat de Catalunya, un acte d'homenatge amb «aportacions genuïnes i originals» sobre el seu perfil des de l'òptica de l'enginyeria.

És interessant fer constar que l'assistència a l'acte, la gran majoria enginyers, va ser l'esperada i desitjada: la sala d'actes Pompeu Fabra ben plena, des de l'inici fins al final. Aquesta bona acollida no ha de sorprendre si tenim en compte l'interès que el Col·legi i l'Associació han tingut els últims decennis per la llengua catalana.

La publicació que se n'ha fet en forma de llibre, que és l'objecte d'aquesta ressenya, conté, a banda de dos textos breus de *Presentació* i *Introducció*, nou textos d'extensió ben diferent que corresponen a les comunicacions presentades. Hi ha, encara, un últim text que descriu exhaustivament la història de

la Fundació Torrens-Ibern, que, pel caràcter d'annex que té, no ha estat objecte de comentari en aquesta ressenya.

En el text breu de *Presentació* el president de l'Associació, Jordi Renom, justifica d'entrada la participació, entusiasta, dels Enginyers Industrials de Catalunya en l'Any Pompeu Fabra, per la condició d'enginyer de qui va dotar la llengua catalana d'una normativa moderna i sòlida. I acte seguit esmenta, sense matisos, els objectius principals de l'acte: mostrar que «la formació en enginyeria de Fabra té un paper determinant en la manera d'afrontar un projecte tan important com és l'ordenació de la nostra llengua» i reivindicar «la seva magna obra com un gran projecte d'enginyeria».

Dues de les comunicacions presentades, que sumades fan aproximadament la meitat de les pàgines de comunicacions, hi apunten directament; és a dir, se centren en Fabra enginyer. Una tercera comunicació hi aporta exemples i les altres sis toquen aspectes complementaris pertinents que ajuden a entendre les relacions entre la tècnica i el català, en l'actualitat o en un passat no gaire llunyà. Tot seguit en comento els aspectes rellevants, ordenant els textos segons aquest criteri.

Lusa, Guillermo: *Trets biogràfics i context polític i social*.

És el primer text del llibre i el més extens. L'autor, que va ser professor de l'Escola d'Enginyers durant 37 anys i és un reconegut especialista en història de la ciència i la tècnica, hi presenta una àmplia informació sobre el personatge fruit d'una profunda recerca bibliogràfica i documental, que inclou diversos testimonis fotogràfics inèdits, com els de l'expedient acadèmic de Pompeu Fabra estudiant de l'Escola de Barcelona o els del projecte i l'acta dels exercicis de final de carrera. També conté 77 notes a peu de pàgina, la major part amb les referències bibliogràfiques que certifiquen cada detall informatiu.

Com a introducció al Fabra estudiant d'enginyer, trobem una síntesi sobre l'aparició d'aquesta professió i dels estudis que la justifiquen. Veiem com apareix a mitjan segle XIX i les dificultats dels nostres primers enginyers per superar la competència dels que arribaven de l'estranger juntament amb la maquinària importada.

També trobem referències als plans d'estudis i a les assignatures que Fabra va haver de cursar en les diferents etapes, abans d'ingressar a l'Escola i un cop ingressat. És il·lustratiu, i mostra la coherència del personatge, veure les qualificacions que obté en aquestes diferents etapes, més altes en la prèvia de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona que en la de la carrera (exceptuant-ne les matemàtiques) ja dins de l'Escola.

De fet, segons fa constar Lusa, la universitat no va causar a Fabra una impressió gaire bona. Confessava a Josep Miracle que no havia estat un bon alumne i que havia participat en tots els aldarulls que es produïen; fins al punt que el 1886, a causa d'un expedient acadèmic, va haver de passar les assignatures a la convocatòria de setembre. Deia també a Francesc Pujols que va triar l'especialitat de química potser perquè li va fer més goig un laboratori blanc i esmaltat que no pas un taller brut ple de màquines estridents; i que s'hi va avorrir de mala manera durant tres anys, els més llargs de la seva vida.

Aquesta visió del Fabra estudiant, que transmet una imatge tan contrària a la que ha quedat per a la història, té de seguida en el text detalls que hi contrasten i ens el ressituen. Per exemple, quan explica que els primers anys d'estudiant ja va establir un cert diàleg amb alguns professors que tenien inquietuds lingüístiques. O quan diu que ningú no va saber mai, ni tan sols els de casa, la seva manca de vocació per la química; i que quan impartia classes els seus alumnes no van sospitar l'escassa afeció que tenia per la seva especialitat professional i van guardar d'ell un bon record i la imatge d'un professor competent, acurat i entusiasta.

En els amplis apartats que Lusa dedica als inicis professionals de Fabra com a enginyer (va acabar la carrera el 1890) va apareixent com a idea de fons que per damunt de la seva carrera el que realment l'apassionava era la tasca filològica, que llavors desenvolupava a la revista *L'Avenç*. Per això va renunciar a acceptar una primera feina d'enginyer químic a les mines d'Hellín i es va quedar a Barcelona deu anys, on feia classes de matemàtiques i altres matèries de física i química per a l'accés a la universitat en una acadèmia.

De l'etapa del Fabra professor, el text ens explica la coneguda trajectòria a Bilbao com a professor de química, implicat amb l'Escola; és a dir, bon professor, compromès en els exàmens de les assignatures; però amb detalls nous, com ara el fet que el seu nom mai no apareix com a acompanyant dels estudiants en visites a fàbriques.

També ens informa amb exactitud, a partir de fonts directes a què l'autor ha tingut accés, de la segona feina o ocupació de Fabra a Bilbao, ja que va ser professor a la secció de Capatassos de l'Escuela de Artes y Oficios, una escola d'un nivell intermedi entre arts i oficis i enginyeria industrial. I, a més, en plena estada i ocupació a Bilbao, Fabra va presentar l'any 1903 la documentació per a oposicions de professor a l'Escola d'Enginyers de Madrid, episodi molt poc conegut, entre d'altres raons perquè no va arribar a presentar-se a les proves.

Un altre apartat, que Lusa introdueix com a breu incís però que té un interès indubtable com a mínim per als lectors enginyers, és el que dedica a la història de la professió, a propòsit de l'impacte de l'aparició de l'Escola de Bilbao. Documentada amb nombrosos fragments d'articles publicats en butlletins i revistes tècniques, hi trobem explicada aquesta història: les necessitats variables de ferro i carbó a la indústria siderúrgica; el paper de la Diputació i l'Ajuntament de Bilbao en la creació el 1897 d'una Comissió Mixta que havia d'elaborar les bases per a la fundació de l'Escola; les reaccions de les corporacions bilbaïnes, que aspiraven a la màxima categoria en titulacions i en autonomia organitzativa, i les de la resta de la comunitat d'enginyers, que pretenia directament que la projectada Escola d'Enginyers fos substituïda per una Escola d'Arts i Oficis.

Sobre el període de professor a Bilbao, el text mostra com va anar-hi i com s'hi va mantenir a contracor perquè l'allunyava de l'activitat lingüística. Però el fet és que el tribunal que decidia sobre el concurs a l'Escola d'Enginyers va acordar per unanimitat proposar Pompeu Fabra com a professor numerari de la càtedra de Química General perquè reunia «excepcionals condicions per al càrrec». El seu full de serveis de 1902 a 1912, que el text ens mostra en fotografia, conté les referències a les activitats normals de tot professor i també hi consten permisos de viatges per a assumptes propis, com el d'octubre del 1906 quan va assistir al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Aquí Lusa fa notar que ni el full de serveis ni les memòries oficials no registren els diversos intents de Fabra per abandonar l'Escola de Bilbao i tornar a Barcelona.

I malgrat tot, els testimonis que trobem valoratius de Fabra com a professor no permeten que tinguem dubtes sobre la feina i la persona. Ell mateix diu a Francesc Pujols que «Els alumnes em respectaven i àdhuc penso que m'estimaven, potser perquè no vaig comportar-me mai com un mestre infatuat i distant, sinó com un amic. Preparava les lliçons tan bé com sabia per tal d'expressar-les ordenadament i clara.». I en un article d'homenatge dels alumnes publicat a *Dyna* el novembre del 1928 diuen: «El ilustre maestro, de condiciones pedagógicas inigualables, con toda sencillez y claridad, orden y amabilidad en sus explicaciones...»

Els últims apartats tracten de la vida de Fabra a Bilbao i acaben descrivint com va passar de professor de química a Bilbao a professor d'una càtedra de català a Barcelona. Sobre la primera qüestió hi trobem textos que testimonien les conegudes versions contradictòries sobre la seva adaptació o integració a la societat bilbaïna: «...vaig tenir temps d'aprendre a jugar a la pilota amb pala. Les meves amistats amb gent del país foren tardanes...»; «...en l'isolament amb què visc (la família, la càtedra, la *ceba*), no freqüento cap centre basc, no conec cap biscaitarra, no llegeixo llurs publicacions...». I, valorant aquesta etapa bilbaïna, queda clar que des del punt de vista del seu programa personal, va ser molt fecunda, com ho demostra el fet que va acabar de redactar el *Tractat d'ortografia catalana*, publicat el 1904, va escriure el *Sil·labari català* (1906), *Qüestions d'ortografia catalana* (1906), *Gramàtica de la llengua catalana* (publicada el 1912), segurament va elaborar la part fonamental de les *Normes ortogràfiques* i, des del novembre del 1906, va publicar tots els dijous a *El Poble Català* la secció fixa *Qüestions gramaticals*.

El retorn a Barcelona va ser l'any 1912. Una sèrie de factors i circumstàncies van ajudar a madurar la decisió. D'una banda, interessa destacar que, a causa de l'interès social per la vertebració de la llengua que ja existia quan va marxar a Bilbao, havien anat apareixent veus que demanaven que Fabra tor-

nés per orientar i dirigir el procés i fins hi havia hagut crides a la premsa perquè aparegués algun mecenés que ho facilités. Però d'altra banda, i sobretot, la decidida actuació de les institucions catalanes personalitzades en el president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba, va empènyer Fabra a prendre les decisions concretes. Potser l'episodi més significatiu és l'entrevista del juliol del 1911, en què Fabra va rebre l'oferta de treballar a la càtedra de Química de la recentment creada Universitat Industrial; i malgrat la incertesa, va prendre la determinació de tornar a Barcelona com més aviat millor. La càtedra de Química no va anar endavant, però l'estiu del 1912 va tenir la seguretat de la creació d'una càtedra de català que li permetria dedicar-se exclusivament als seus estudis vocacionals; i el 5 de novembre del mateix any es va crear aquesta càtedra.

I, en l'apartat final de la comunicació, Lusa dona una resposta prudent a la gran qüestió que centra l'acte i es proposava en la *Presentació*. L'impuls fundacional de la carrera d'enginyer cercava introduir les llums de la ciència allà on només regnaven «la ciega rutina y el vano empirismo». Això és el que fa Fabra en el camp de la filologia, i la seva obra sistematitzadora seria un reflex d'aquell primer impuls fundacional.

Sales, Ton: *Influències mútues entre matemàtiques, lògica, enginyeria, química i lingüística*.

Aquesta segona comunicació apunta directament, com l'anterior, a mostrar la relació entre els estudis d'enginyeria i la capacitat de dur a terme projectes complexos, com el d'ordenar els aspectes fonamentals de la llengua catalana i aconseguir l'acceptació general de les normes proposades; però en aquest cas s'explica d'una manera molt sintètica, exposant-ne els secrets molt ordenadament i sistemàticament, com tot enginyer ha de saber fer.

L'autor es fixa com a objectiu «demostrar» que les capacitats pròpies de l'enginyeria i les de la lingüística, Fabra les va anar adquirint simultàniament, en paral·lel.

Comença esbossant per als no-enginyers quina és la filosofia que s'ensenya a les escoles i què marca decisivament la vida professional dels enginyers (de tota mena) que en surten. És un esbós que, probablement, també convindria que els enginyers llegissin.

Hi trobem la descripció de processos del pensament racional, anàlisi-síntesi i hipòtesi-conclusió, que s'apliquen a moltes assignatures bàsiques de la carrera i al projecte final.

Després se centra en la capacitat de dissenyar i trobar solucions a problemes i concreta els factors necessaris i previs que es treballen al llarg de la carrera: 1) Estudi d'antecedents, 2) Contextualització, 3) Sentit comú, 4) Sentit pràctic. I tot seguit aplica aquesta capacitat i els factors que acaba d'esmentar al cas de Pompeu Fabra. Defensa que aquests elements són presents en la seva obra, perquè va definir el problema de «construir el català modern tal com hauria sortit del català medieval si aquest hagués estat normalment i lliurement cultivat pels seus parlants sense pressions ni interferències socials i polítiques»; i també perquè va definir antecedents i context: una llengua medieval (la de la Cancelleria Reial) «ben construïda, homogènia, amb solucions per a tot», però que per una fortíssima pressió política molt mal resistida no s'ha pogut autotransformar en paral·lel amb l'evolució de la societat, de manera que (els anys 1883-1884) la llengua és encara viva, però de manera molt precària, irregular i sovint caòtica. I amb sentit comú i sentit pràctic, Fabra, un cop estudiat a fons cada subproblema i elaborada la possible solució, no l'estableix i la imposa, sinó que la proposa als parlants, sobretot als escriptors.

Sales arriba així, com a primera conclusió, a afirmar que Fabra és un enginyer que s'aboca a resoldre un problema lingüístic. Però hi afegeix tot seguit el que presenta com la seva «tesi»: l'interès de Fabra per la llengua va començar el 1880, i durant els estudis universitaris de ciències i d'enginyeria industrial es va submergir en l'estudi de la llengua, intensament, a casa, simultaniejant-ho amb l'estudi de les matemàtiques i les assignatures tècniques. És a dir, que: «llengua i matemàtiques, amb les seves extensions tècniques, a partir d'aquest moment aniran lligades a una sola manera, analítica i propositiva, de veure el món».

Aquesta tesi de la seva comunicació, Sales la defensa en l'apartat que titula *La construcció de la mentalitat fabriana*, que clou el text. Per això descriu alguns episodis coneguts sobre com Fabra va descobrir que el català es podia escriure i va entendre que calia saber-lo i aprendre'l, i també com va quedar

decebut amb les gramàtiques i diccionaris que va poder consultar i estudiar. Fa constar la coincidència d'aquestes preocupacions amb l'inici del batxillerat i l'interès per les matemàtiques, que «no m'agradaven, però m'interessaven» perquè obligaven a fer un esforç, a superar-se constantment, una mena de «gimnàstica mental»; de manera que quan, més endavant, parla de la seva carrera, la reconeix com a «professió» o «estudis»; però la «passió» era la llengua. I aviat (el 1883) va estudiar llatí, francès i italià, cosa que el va induir a pensar que amb el català també es podia fer una gramàtica sistematitzada i coherent. I mentre feia a la Universitat de Barcelona els tres cursos preparatoris per a l'enginyeria, va anar formulant el que es va publicar amb el títol d'*Ensayo de gramática del catalán moderno*, on ja es constata la seva fòbia a les solucions arbitràries i als arcaïsmes gratuïts. Tot plegat avala aquestes idees de Sales, que acaba apel·lant a paraules del mateix Fabra quan el 1941 atribueix al mètode analític i als hàbits adquirits fent matemàtica la formació del seu pensament.

Clouen aquest text un apèndix trist que explica el saqueig, a càrrec dels conqueridors franquistes, del pis de Fabra a Badalona: papers i llibres dispersats o destruïts, al crit de: «¡Abajo la inteligencia!», i una anècdota referida a la col·laboració de Fabra a cercar un terreny apropiat per al camp del Barcelona Football Club.

Rosanas i Martí, Josep M.: *La ciència i la tècnica en els Diccionaris: Pompeu Fabra com a avançat*.

Aquesta és una comunicació breu, la tercera sobre Fabra enginyer. Aporta una sèrie d'exemples d'entrades terminològiques de diccionaris generals, il·lustratives de com Fabra, per la seva formació tècnica, tenia cura a redactar bones definicions per als termes científics i tècnics.

Ho fa comparant definicions del *Diccionari General de la Llengua Catalana* (Fabra 1932) amb les corresponents d'altres diccionaris de referència.

En primer lloc estableix la comparació entre les definicions d'unitats bàsiques d'electricitat a Fabra 1932 i al *DIEC2*. En aquest cas constata que en el primer d'aquests diccionaris les definicions eren circulars (una imperfecció lexicogràfica de Fabra), cosa que queda corregida en el segon, que «s'ha posat al dia» seguint el Sistema Internacional d'Unitats.

I en segon lloc, incorporant observacions del *Diccionario de la Real Academia Española*, compara les definicions d'alguns termes d'ús habitual de física i de química. Com en el cas anterior, veu també l'evolució que han tingut des dels anys 30 del segle passat fins al moment actual.

En les conclusions, destaca que el diccionari de Pompeu Fabra de l'any 1932 era substancialment millor que el de la Real Academia Española de 1939 en l'aspecte científic i, atribuint-ho a la seva formació científica com a enginyer, afirma que Fabra era un avançat en aquesta millora dels diccionaris.

Mateu, M. Rosa: *Treballs científics i tècnics en llengua catalana durant la dictadura franquista*.

És la primera que es va presentar de la sèrie de comunicacions que tracten de les relacions entre la tecnologia i el català i té com a contingut central una relació molt detallada de les activitats, els programes i les publicacions del Servei de Llengües i Terminologia (SLT) de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), amb la cronologia corresponent.

Aquesta informació sobre el SLT de la UPC és adequadament introduïda amb dades sobre la situació del català a les universitats a partir dels anys setanta, en què la situació social i política va permetre una eclosió del català. Va ser en aquell moment que les tres universitats existents a Catalunya van impulsar l'ús del català dins del procés de normalització lingüística, impuls que va tenir una evolució favorable amb les noves universitats que es creen a partir de 1990 i amb l'actual Xarxa Vives d'Universitats.

Riba, Carles: *Intents de desprestigiar el català com a llengua total*.

Amb referències de Badia i Margarit i Jaume Bassa, aquesta comunicació s'inicia remarcant la importància de tenir una llengua de cultura, cosa que implica reconeixement i presència en tots els àmbits prestigiosos. En el cas de l'àmbit tecnològic cal que les innovacions i l'obertura al món vagin acompanyades d'un compromís dels enginyers amb la societat on viuen, especialment si aquesta té uns trets

culturals diferenciats. Per això l'enginyeria s'ha vist empenya a treballar perquè els tècnics i els científics puguin fer ús de la llengua pròpia sense traves.

I repassa tot seguit les fites principals de la creació i la consolidació del català científic: els passos bàsics fets per la Mancomunitat creant l'IEC i dotant el país de serveis i infraestructures, o també l'organització dels congressos universitaris catalans.

Referint-se a l'època tan important de la Transició, Riba esmenta el paper del professor Joaquim Torrens Ibern, explica la tasca feta per la fundació que duu el seu nom i el revulsiu que van significar per a la causa del català les cèlebres declaracions d'Adolfo Suárez a la revista *Paris Match*.

De les interessants reflexions finals destaco la darrera, que, per lògica, es desprèn de les altres: «Convindria establir un observatori per seguir i analitzar l'ús social del català en els àmbits científic i tècnic.»

Miranda, Jaume: *Eines informàtiques més rellevants al servei de la lingüística aplicada*.

Aquesta tercera comunicació sobre el català i la tècnica presenta l'organització i les activitats, iniciades el 1979, orientades a garantir que ningú es quedés despenjat de la revolució que representava la digitalització de l'ensenyament en català.

Es tracta d'una sèrie de projectes i programes que es van dur a terme al Centre de Càlcul de la UPC, dirigits pel professor Martí Vergés, i que l'autor de la comunicació ens presenta distingint-hi tres etapes: la dels primers anys (1979-1982), en què destaca el projecte ACTIU (Aprentatge del Català mitjançant la utilització de Tècniques Informàtiques); la del període constitutiu (1983-1985), en què ja es va comptar amb un suport decidit de la Generalitat per dissenyar un pla per a la cobertura total de l'ensenyament secundari; i finalment l'etapa del Programa d'Informàtica Educativa (PIE), a partir de 1986, que va representar un esclat d'inversions en ordinadors, impressores, mòdems, etc., i que va ser acollit amb entusiasme en els estaments de l'ensenyament secundari. I tot això, ens recorda Miranda, en una època preinternet!

L'expansió ininterrompuda d'aquestes activitats, ja assumides pel Govern, es va propagar a la indústria i la societat. L'autor ho exemplifica amb l'aparició de Softcatalà, que va ajudar a la globalització de la llengua catalana en l'ecosistema informàtic a Catalunya i al món.

I avui la Facultat d'Informàtica representa la continuïtat d'aquest tipus d'activitats i projectes, sense oblidar la normalització de la llengua, amb l'exploració de nous camps de coneixement, com és el del sistema de reconeixement de la parla.

Lorente, Mercè: *Impacte d'aquestes tecnologies sobre llengües minoritàries com és el cas del català*.

És una comunicació que aporta una informació tan valuosa com poc coneguda sobre què són els corpus lingüístics i quina és la situació del català en aquest camp.

Però aquesta informació està precedida per unes consideracions interessants, i oportunes en un acte sobre Fabra, en què s'estableix un cert paral·lelisme entre la feina sistemàtica, científica, de Fabra en la construcció de la normativa i la feina que ara es fa comptant amb els recursos informàtics. En síntesi, Lorente planteja que el mestre havia constituït, per força i manualment: a) una mena de «base de dades» de casos problemàtics en la codificació; i b) una mena de «corpus textual» d'obres de referència. Aquesta idea la il·lustra amb textos de les *Converses filològiques*.

Referint-se als corpus lingüístics, deixa ben clar, d'entrada, que no tots els conjunts de documents digitalitzats constitueixen, per a la lingüística, corpus lingüístics, sinó que han de ser construccions dissenyades per a l'anàlisi de les llengües i el llenguatge, és a dir, per a la recerca en lingüística, que inclou els estudis gramaticals, els estudis diacrònics, l'anàlisi del discurs i un llarg etcètera. Tot ho il·lustra amb exemplificacions molt àmplies, singularment la del corpus en català, que apunta a l'exhaustivitat.

En un penúltim apartat trobem consideracions, començant pels inconvenients, sobre l'ús de la web com a corpus; però acaba esmentant estratègies i eines que ja permeten usar la web no com un corpus sinó com a font per a construir corpus.

Dues conclusions de caire diferent, però coherents amb el contingut de la comunicació: a) la situació del català en disponibilitat de corpus lingüístics és equiparable a la de moltes llengües de poder; b) Fabra seria un veritable impulsor de les tecnologies lingüístiques.

Amat, Josep: *Pompeu Fabra vist des del segle XXI*.

En aquesta comunicació Amat parteix de la situació social i de l'autoexigència de Fabra com a resposta a les necessitats de la llengua que ell mateix va detectar i definir, que el van dur, tot just iniciats els estudis d'enginyeria, a treballar en l'elaboració d'una gramàtica que unificava criteris i feta amb una lògica molt cartesiana; i es proposa fer-ne una transposició a les noves necessitats del segle XXI que la tecnologia propicia. En planteja tres.

En primer lloc, dels diccionaris en paper hem passat a diccionaris incorporats als sistemes informàtics dels telèfons, els ordinadors o les tauletes; amb avenços substancials en la correcció ortogràfica i més modestos en la correcció gramatical.

En segon lloc, tenim la traducció automàtica, que es popularitza a partir de 2006 amb la introducció d'un traductor gratuït a la xarxa de manera que avui ja es pot traduir entre uns noranta idiomes, incloent-hi el català. Les traduccions s'han perfeccionat quan s'ha passat d'un sistema de traducció basat en regles a un de basat en criteris estadístics.

I, en tercer lloc, hem de considerar l'impacte que produirà la capacitat de traducció automàtica de veu en temps real, que aviat pot suposar l'eliminació de la barrera lingüística entre persones de diferents països i cultures.

I, fet aquest plantejament, Amat aporta unes consideracions valoratives. La primera, que indueix a optimisme, és que la presència del català en la major part d'aquestes tecnologies i eines pot ser una garantia de continuïtat del seu ús en tots els camps. La segona, que és motiu de preocupació, és l'efecte de la globalització, que tendeix a relegar com a prescindibles les llengües petites. I la tercera, a mode de proposta, és una reflexió sobre el paper de les nostres institucions culturals, especialment l'IEC, que han de vetllar pels aspectes de disponibilitat i de continguts en català en totes les aplicacions tecnològiques.

Cabré, M. Teresa: *L'esperit de Fabra en la normativa actual*.

A mode de cloenda de l'acte, la presidenta de la Secció Filològica glossa l'importantíssim paper que l'Institut d'Estudis Catalans va tenir a principis del segle passat en la recuperació del patrimoni cultural, duta a terme mitjançant l'estudi científic i la tasca de difusió social. Destaca el paper fonamental que hi va tenir Prat de la Riba, que per a l'objectiu indispensable de fixar la llengua pròpia, única per a tot el territori, va comptar amb una persona rigorosa, perseverant i lleial: Pompeu Fabra.

I, valorant la tasca actual de la Secció Filològica, estableix un paral·lelisme entre les principals obres, unificadores i funcionals, de Fabra: *Normes ortogràfiques* (1913), *Gramàtica de la llengua catalana* (1918), i *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1932), i les obres normatives actuals: *Diccionari de la llengua catalana* (1995, 2007), *Gramàtica catalana* (2016) i *Ortografia catalana* (2017).

Jaume MARTÍ I LLOBET
Universitat Pompeu Fabra

VILALLONGA, Mariàngela / CASACUBERTA, Margarida / PERERA, Anna (ed.) (2018): *La construcció literària del territori. Costa Brava i Empordà*. Girona: Publicacions de l'ILCC - Documenta Universitària, 328 p.

«Fins a quin punt la literatura, l'art, ha construït la nostra mirada, ha bastit ("descriuint-lo") el nostre entorn?». *La construcció literària del territori. Costa Brava i Empordà* gira al voltant d'aquesta pregunta, formulada a la introducció del volum. Intenta trobar-hi respostes prenent de botó de mostra un